

ВІДГУК

офіційного опонента

**докторки юридичних наук, професорки, професорки кафедри цивільного
права та процесу Державного вищого навчального закладу**

«Ужгородський національний університет»

Менджул Марії Василівни

на дисертацію

Порозової Інни Юріївни тему

«Самозахист цивільних прав та інтересів пацієнта»,

подану до захисту у разову спеціалізовану вчену раду Хмельницького
університету управління та права ім. Леоніда Юзькова

на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право,
за спеціальністю 081 Право

Актуальність обраної теми дисертаційного дослідження. Гармонізація національного законодавства із правом ЄС, необхідність врахування міжнародних стандартів у сфері прав пацієнтів, а також динамічні та трансформаційні зміни у сфері надання медичних послуг під впливом цифровізації, обумовлюють актуальність та важливість даного дослідження. Окрім того, дистанційна робота акцентує увагу на важливості поваги до гідності та безпеки людини у процесі споживання медичних послуг, що дозволяє по новому розглянути підходи до розуміння права людини на охорону здоров'я.

Процеси європеїзації приватного та публічного права не могли оминати і комплексну галузь медичного законодавства України. У дисертаційному дослідженні проаналізовано важливу практику Європейського суду з прав людини, яка є виміром європейських стандартів у сфері захисту прав людини і визначає підходи до захисту прав пацієнтів.

Також, авторка аналізує законодавство окремих держав Європейського Союзу у сфері захисту прав пацієнтів, зокрема врегулювання інституту самозахисту. Такий аналіз є важливим, оскільки дозволяє у компаративному

вимірі виявити тенденції у законодавстві держав Європейського Союзу, а також запропонувати зміни і пропозиції для українського законодавства.

Дисертаційне дослідження Порозова Інна Юріївна виконала в межах теми науково-дослідної роботи кафедри цивільного права та процесу на 2017–2023 роки «Актуальні питання правового регулювання особистих немайнових та майнових відносин у контексті приведення законодавства України до європейських стандартів» (державний реєстраційний номер 0117U000105), а також на 2024–2030 роки «Актуальні питання правового регулювання здійснення та захисту особистих немайнових і майнових прав суб'єктів приватного права» (державний реєстраційний номер 0124U002539), що є складовою наукової теми Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова «Управлінські та правові засади забезпечення сталого розвитку України як європейської держави» на 2017–2026 роки (державний реєстраційний номер 0117U000103).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації та їх новизна. Метою даного наукового дослідження є визначення особливостей самозахисту цивільних прав та інтересів пацієнта, а також розробка науково-теоретичних пропозицій для вирішення проблемних питань у сфері правового регулювання самозахисту цивільних прав та інтересів пацієнта.

Авторка дисертації успішно досягла визначеної наукової мети, що призвело до розробки пропозицій щодо змін та доповнень до національного законодавства, які відповідають міжнародним нормам та використовують досвід деяких країн Європейського Союзу. Виконані завдання відображено як у змісті дослідження, так і у висновках, сформульованих на основі дослідження.

Об'єкт та предмет дослідження були коректно визначені згідно з науковими цілями, що дозволило авторці досягти поставленої мети та завдань дослідження. Об'єктом дослідження авторкою було виокремлено правовідносини, пов'язані із захистом цивільних прав та інтересів пацієнта.

Форма, зміст та науковий стиль роботи свідчать про професійність дисертантки, вміння працювати з науковою літературою і аналізувати її,

опрацьовувати національні та міжнародні нормативно-правові акти, судову практику та практику Європейського суду з прав людини. Авторка показала вдало навички формувати на основі опрацьованого матеріалу власні теоретичні і практичні висновки, розробляти рекомендації.

Достовірність і наукова новизна одержаних результатів. Дисертаційне дослідження є науковою роботою, що вирізняється по оригінальності, цілісності, високому рівню наукових підходів до висновків, розробкою слушних пропозицій до покращення законодавства. Дисертація Порозової Інни Юріївни є самостійною науковою працею, що базується на системних підходах до дослідження. У своїй дисертації авторка застосувала широкий спектр наукових джерел, українське і зарубіжне законодавство, практику Європейського суду з прав людини.

Дисертація відповідає всім вимогам, які встановлені Міністерством освіти і науки України. Робота є самостійною працею із чіткою структурою, яка включає анотацію, вступ, основні розділи, висновки та додатки. В роботі авторка сформулила ряд важливих положень та висновків, які характеризуються науковою повнотою.

Так, у *першому розділі* дисертації "Загальна характеристика самозахисту цивільних прав та інтересів пацієнта" дисертантка робить правильний висновок що «пацієнт - це фізична особа, яка незалежно від стану свого здоров'я звертається (крім випадків, передбачених законом) до ЗОЗ будь-якої організаційно-правової форми та форми власності чи фізичної особи-суб'єкта підприємницької діяльності з медичної практики для надання МП, МД, реабілітаційних послуг, а також участі у медичному експерименті, на підставі закону чи цивільно-правового договору, на відплатних або безоплатних засадах здійснення медичної діяльності». Крім того, слушним є висновок, що для фізичної особи-пацієнта характерні такі особливості цивільної правоздатності: а) усі фізичні особи є суб'єктами права на охорону здоров'я; б) здатність фізичної особи бути суб'єктом медичних правовідносин залежить від її правоздатності; в) окремі цивільні права та обов'язки фізична особа може набути з досягненням відповідного віку, якщо це встановлено законом.

Обґрунтованим є підхід, що особливості способів самозахисту цивільних прав та інтересів пацієнта: 1) це засоби протидії фактичного та юридичного характеру; 2) застосовуються шляхом здійснення правомірних дій чи бездіяльності уповноваженої особи; 3) самостійно обираються особою або встановлюватися договором, або актами цивільного законодавства; 4) мають відповідати таким вимогам: а) змісту права, що порушене; б) характеру дій, якими воно порушене; в) наслідкам, що спричинені цим порушенням; 5) застосування способів самозахисту може бути оскаржено до суду або до іншого компетентного органу.

У другому розділі "Самозахист цивільних прав та інтересів пацієнта у договірних правовідносинах" дисертантка пропонує таке визначення договору про надання МП як «договору за яким одна сторона - виконавець (ЗОЗ чи фізична особа-підприємець) зобов'язується за завданням другої сторони – замовника (пацієнта чи його представника) та на свій ризик надати МП щодо профілактики, діагностики, лікування, реабілітації пацієнта, яка може бути сполучена з виконанням робіт, для відновлення та підтримання здоров'я пацієнта, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену МП, якщо інше не встановлено договором». Крім того, здійснено поділ способів самозахисту цивільних прав та інтересів пацієнта (кредитора), пов'язані з виконанням зобов'язання на: 1) способи самозахисту, пов'язані з виконанням пацієнтом зобов'язання власними силами за рахунок медичного закладу, лікаря (боржника); 2) способи самозахисту, пов'язані з дорученням пацієнта надання МП третій особі за рахунок медичного закладу, лікаря (боржника).

Обґрунтованим є висновок про такі особливості реалізації відмови від лікування: 1) заявити може фізична особа з моменту, коли лікування розпочато; 2) може мати місце повна чи часткова відмова від лікування; 3) якщо фізична особа реалізує право на повну відмову від лікування, то відмова від лікування є різновидом відкликання згоди на МД; 4) реалізація фізичною особою права на повну відмову від лікування означає право на відмову від медичної послуги та право на припинення медичної послуги; 5) різновидом часткової відмови від

лікування є відмова від методу, що використовується в лікуванні, без відмови від лікування загалом.

Погоджуємося із висновком, що у медичних правовідносинах із трансплантації донор та реципієнт, а у передбачених законом випадках їх батьки (інші законні представники), мають право застосувати такі способи самозахисту відказного характеру: «відмова у наданні згоди на донорство», «відкликання згоди на донорство», «відмова від лікування із застосуванням трансплантації» та «відкликання згоди на лікування із застосуванням трансплантації». Разом із тим відмова батьків або інших законних представників реципієнта спричиняє припинення правовідносин із надання МД лише за умови відсутності оскарження цього рішення чи прийняття рішення про незгоду органу опіки та піклування чи суду.

Третій розділ «Особливості самозахисту цивільних прав та інтересів дитини-пацієнта у сфері охорони здоров'я» зосереджено на аналізі юридичних інструментів, які забезпечують самозахист цивільних прав та інтересів дитини-пацієнта у сфері охорони здоров'я. У своєму дослідженні авторка доходить висновку, що особливості самозахисту цивільних прав та інтересів дитини-пацієнта у сфері охорони здоров'я виявляються у таких положеннях: 1) для здійснення права малолітньої дитини на МД потрібна згода її законного представника; 2) неповнолітня дитина (пропонується з 16 років) може самостійно здійснити своє право на надання МД (надає згоду на МД, обирає лікаря та методи лікування відповідно до його рекомендацій); 3) для надання неповнолітній дитині (пропонується з 16 років) окремих видів МД необхідна згода обох батьків та дитини; 4) у невідкладних випадках, за наявності реальної загрози життю фізичної особи, МД надається без згоди дитини або її батьків (усиновлювачів), опікуна, піклувальника; 5) у законі встановлено перелік заборон щодо участі дітей (як малолітніх, так і неповнолітніх) у правовідносинах із надання МД дітей; 6) дитина незалежно від віку не має права відмовитися від лікування (пропонується дитині з 16 років надати право на таку відмову); 7) особливості правового статусу неповнолітньої дитини-пацієнта можуть залежати й від інших параметрів: від видів діяльності, якою

займається дитина (наприклад, дитина-спортсмен), стану їх здоров'я (дитина-інвалід, дитина-наркоман), соціального статусу тощо.

У дисертаційному дослідженні зроблено чимало інших важливих висновків та пропозицій, які заслуговують на позитивну оцінку.

Авторка дисертації Порозова Інна Юріївна провела ґрунтовний аналіз доволі значної кількості наукових джерел (212), що свідчить про високий теоретичний рівень дослідження та є додатковим підтвердженням актуальності та верифікованості висновків.

Результати дослідження, сформовані висновки є науково обґрунтованими, оскільки базуються на проаналізованих наукових позиціях, джерелах, включаючи зарубіжні, а також чинне законодавство України та європейських держав, практику Європейського суду з прав людини у сфері правового регулювання самозахисту прав пацієнтів. Використання Порозовою І. Ю. комплексної методології, зокрема формально-логічного (догматичного) методу, методів дедукції, індукції, системного, функціонального, історичного та порівняльного аналізу, тлумачення норм права, аксіоматичного, дозволило визначити особливості самозахисту цивільних прав та інтересів пацієнта.

Теоретична база дослідження включає комплексні праці провідних експертів у цивільного, медичного права та інших суміжних наук. Особлива увага у дослідженні приділяється опрацюванню сучасної наукової літератури, що дозволяє автору продемонструвати високий рівень наукового аналізу та обґрунтованості своїх висновків. Законодавча база дослідження включає як національні нормативно-правові акти, так і нормативно-правові акти окремих держав Європейського Союзу у сфері захисту прав пацієнтів.

Структура роботи побудована логічно та системно, що надало змогу авторці розкрити основні проблемні аспекти у сфері самозахисту прав пацієнтів.

Наукове та практичне значення отриманих результатів полягає у можливості використання висновків та пропозицій дисертації в різноманітних аспектах правової практики, наукових досліджень, а також у процесі впровадження медичної реформи. Результати дослідження можуть бути

використані у правотворчій діяльності, спрямованій на удосконалення положень чинного цивільного та медичного законодавства, особливо у контексті розвитку інституту самозахисту прав пацієнта.

Окрім того, результати дослідження важливі для правозастосовної практики, особливо для вирішення спорів у разі порушення цивільних прав та інтересів пацієнта та застосування способів захисту. У навчальному процесі вони можуть бути використані при викладанні дисциплін «Цивільне право», «Цивільно-правовий захист особистих немайнових прав» та «Правові засади медичної діяльності».

Повнота викладу положень дисертації в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Детальне ознайомлення з текстом дисертаційного дослідження Порозової І. Ю., опублікованими працями за темою дисертації надає можливість зробити висновок, що основні результати дисертаційного дослідження повністю відображено в семи наукових статтях, зокрема чотирьох наукових статтях у фахових виданнях України, трьох тезах доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях і всеукраїнському круглому столі, що підтверджує достатній рівень апробації результатів дослідження.

Відсутність порушень академічної доброчесності. У дисертаційному дослідженні, а також у публікаціях Порозової І. Ю., які оприлюднюють результати наукової роботи не виявлено порушень академічної доброчесності, у тому числі академічного плагіату, самоплагіату, фабрикацій чи фальсифікацій. Авторка використала наукову літературу, нормативні акти та інші джерела, дотримуючись законодавства України про авторські права та суміжні права, та надала повну і достовірну інформацію про результати свого дослідження. Використані належні методи дослідження, а також дотримання вимог академічної доброчесності підтверджують відсутність плагіату у роботі.

Зауваження та дискусійні положення, які викладені в дисертації. Загалом позитивно оцінюючи науковий рівень здійсненого дослідження, його обґрунтованість, достовірність, наукову новизну, слід також звернути увагу на

певні дискусійні положення, що потребують додаткового обговорення під час публічного захисту дисертації:

1. Зауважено, що вперше встановлено такий підхід: *«відмовитися від проведення профілактичних щеплень або відкликати згоду на проведення профілактичних щеплень має право фізична особа з обмеженою цивільною дієздатністю, якщо вона страждає на психічний розлад, який істотно впливає на її здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними»*. ЦК України у статті 36 визначає у першій частині як підставу для обмеження цивільної дієздатності *«страждання на психічний розлад, який істотно впливає на її здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними»*, а у другій частині – *«зловживання спиртними напоями, наркотичними засобами, токсичними речовинами, азартними іграми тощо і тим ставить себе чи свою сім'ю, а також інших осіб, яких вона за законом зобов'язана утримувати, у скрутне матеріальне становище»*. Додаткового пояснення потребує чому тільки відмовитися від проведення профілактичних щеплень або відкликати згоду на проведення профілактичних щеплень має право та фізична особа з обмеженою цивільною дієздатністю, яка страждає на психічний розлад, який істотно впливає на її здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними. Крім того, така особа може не усвідомлювати загрозу відмови від профілактичних щеплень. Пандемія COVID-19, наявність періодично спалахів різних смертельних хвороб показала важливість профілактичних щеплень для колективного захисту. Не проведення щеплення може стати загрозою як для особи із обмеженою цивільною дієздатністю, так і для піклувальника, а також інших осіб.

2. Дискусійним є висновок авторки про необхідність збільшення віку дитини до шістнадцяти років для надання згоди на МД та застосування дитиною, яка досягла шістнадцяти років, способів самозахисту відказного характеру, для застосування окремих видів МД обов'язковою має бути згода обох батьків (інших законних представників) та дитини, яка досягла шістнадцяти років. Враховуючи потребу гарантування найкращих інтересів дитини, яка по міжнародним стандартам та українському законодавству є

особою до 18 років, доцільно все ж надати право на самозахист відказного характеру повнолітнім особам із 18 років, а з 14 років дитини самозахист відказного характеру щодо неї можливий за спільної згоди її та батьків. У випадку відсутності згоди, як дитина так і кожен з батьків мають право вирішити такий спір у суді із забезпечення принципу найкращих інтересів дитини.

3. Також, вважаємо дискусійним висновок авторки про те, що *особливості правового статусу дитини-пацієнта можуть залежати від видів діяльності, якою займається дитина (наприклад, дитина-спортсмен), стану її здоров'я (дитина з інвалідністю, дитина-наркоман), соціального статусу та інших обставин*. На наш погляд статус дитини-пацієнта із позиції принципу рівності має бути однаковий не залежно від будь-якої ознаки, зокрема статі, стану здоров'я, соціальних чи інших ознак.

4. Потребує додаткового теоретичного та практичного аналізу висновок авторки (п. 6 у загальних висновках), в яких як ознаку самозахисту цивільних прав та інтересів пацієнта виділено *«5) право на самозахист виникає в уповноваженій особі незалежно від характеру дій (протиправні чи правомірні) та вини особи, яка вчинила порушення, та інші протиправні посягання, створила загрозу порушення цивільних прав та інтересів»*. У вказаній ознаці зауважено, що право на самозахист виникає в уповноваженій особі незалежно від характеру дій - протиправних чи правомірних. Водночас вочевидь право на самозахист виникає саме у наслідок правопорушення, тобто протиправних дій. З цим погоджується і здобувачка, оскільки у третій ознаці цього ж висновку вказано, що *«3) підставою застосування самозахисту є порушення та інші протиправні посягання, наявна загроза порушення цивільних прав та інтересів»*. З огляду на це ознака *«право на самозахист виникає в уповноваженій особі незалежно від характеру дій (протиправні чи правомірні) та вини особи, яка вчинила порушення, та інші протиправні посягання, створила загрозу порушення цивільних прав та інтересів»* потребує додаткового уточнення та пояснення.

Висловлені зауваження мають переважно за мету наукове удосконалення запропонованих положень та рекомендацій, не ставлять під сумнів загальний позитивний висновок про проведене наукове дослідження авторки. Ці зауваження спрямовані на стимулювання наукової дискусії та їх застосування у майбутній науковій діяльності, пов'язаній із захистом прав пацієнтів.

Загальний висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам. Дисертаційне дослідження Порозової Інни Юріївни за темою «Самозахист цивільних прав та інтересів пацієнта», є завершеною самостійною кваліфікаційною науковою працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати з розробки теоретичних і практичних аспектів самозахисту прав пацієнтів.

Дисертаційна робота Порозової Інни Юріївни за темою «Самозахист цивільних прав та інтересів пацієнта», за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам п. 10 Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах) затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283) та вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її авторка – Порозова Інна Юріївна заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

**докторка юридичних наук, професорка,
професорка кафедри цивільного права та
процесу Державного вищого
навчального закладу «Ужгородський
національний університет»**

Менджул Марія Василівна